

ETNOPEĐAGOGIJA KAO ZNANSTVENA DISCIPLINA

dr. sc. Adnan TUFEKČIĆ

Filozofski fakultet u Tuzli

Sažetak: *U radu se govori o etnopedagogiji, njezinu nastanku i osnivaču G. N. Volkovu, njezinu mjestu u sustavu pedagoških znanosti, njezinim osnovama u pedagogiji, antropologiji i etnologiji, zatim o predmetu i zadaćama njezina proučavanja. Etnopedagogija je znanstvena disciplina koja istražuje i objašnjava narodnu pedagogiju i predlaže načine njezina iskorištavanja u suvremenim uvjetima. Nadalje, posebna pozornost u radu posvećena je pedagoškoj kulturi i tradiciji kao komponentama narodne duhovne kulture i narodnoj pedagogiji. Pedagoška kultura naroda podrazumijeva onu sferu materijalne i duhovne kulture koja je izravno vezana s fenomenom odgoja. Narodna pedagogija prethodnica je suvremene teorije odgoja i kao takva imala je utjecaj na formiranje zakona, pravila i metoda pedagojske znanosti. Osim toga, u radu je dan i kraći osvrt na stanje i budući razvoj etnopedagoške misli u BiH.*

Ključne riječi: *etnopedagogija, tradicijski odgoj, pedagoška kultura i tradicija, narodna pedagogija, bosanskohercegovačka etnopedagogija*

UVOD

Odgoj kao univerzalna (svevremenska i svegeneracijska) kategorija specifično je obilježje ljudskog roda. Pedagogija kao znanost objašnjava i usustavljuje znanja o odgoju, koji je njezin predmet proučavanja. U formalno-znanstvenom smislu ona je mlada znanost i kao takva postoji tek kratko vrijeme uzmemo li u obzir ukupnu ljudsku povijest. S druge strane, predmet njezina proučavanja "star" je koliko i sam ljudski rod. Pedagogija kao znanost danas prolazi kroz svojevrsnu krizu, kroz koju prolaze i druge humanističke znanosti. Ta kriza ne odnosi se na upitnost njezina postojanja ili „supstanciju znanstvenoga" u njoj nego prije svega na njezinu pozvanost da prati brze društvene promjene i probleme na polju odgoja i obrazovanja koje te promjene donose i ispravno se postavlja

prema njima.¹ U suvremenom svijetu suočavamo se s mnogim problemima koji su izravno ili neizravno povezani s odgojem i obrazovanjem, i koji su ustvari „dugačak niz nasrtaja (i napada) na ljudski život” (Slatina, 2005.: 11). U pokušajima da se odgovori na te probleme i izazove te da se za njih nađu „pedagoška rješenja”, često posežemo za danas veoma frekventnim terminom, koji katkad postaje sebi samom svrha, a to je „reforma odgojno-obrazovnog sustava“. Osim s brojnim reformama, i dalje se suočavamo s velikim nedaćama (ratovi, stradanja ljudi, glad i nepismenost u XXI. stoljeću), koje su uglavnom „kreacija“ ljudi što su školovani i što raspolažu golemim brojem znanstvenih informacija kojima se čovjek ne čuva nego ga se na raznovrsne načine uništava. Zbog toga pedagogija kao znanost u suvremenom dobu nužno mora redizajnirati mehanizme pedagoškog djelovanja na temeljnim antropološkim postavkama o čovjeku i ljudskom društvu. Veliki izvor temeljnih načela i odrednica u ovom pravcu dolazi nam iz pedagoške antropologije.² Međutim, pedagogija ne bi ostvarivala svoju zadaću i funkciju ako bi samo, u interdisciplinarnom pristupu s drugim srodnim znanostima, rasvjetljivala i objašnjavala antropologijsku ili neku drugu bit odgoja i odgajanja. Potpunost njezine zadaće ostvaruje se tek onda kada različite spoznaje i znanja o odgoju i obrazovanju dožive svoju „pedagošku obradu” i, na taj način, primjenu u različitim segmentima, etapama i konceptima suvremenih odgojno-obrazovnih sustava. Uz tu konstataciju nužno se nameće i pitanje u kojem pravcu suvremena pedagogija može napraviti iskorak kad se govori o suočavanju s već spomenutim problemima. Jedan dio odgovora mogao bi biti da je područje za taj iskorak područje tradicijskoga, narodnoga, živoga i životnog odgajanja.

Kako taj iskorak za znanstvenu pedagogiju ne bi bio puko vraćanje u prošlost i retrogradni tradicionalizam, u okviru pedagogije u drugoj se polovici XX. stoljeća javlja nova disciplina, etnopedagogija, kao rezultat nastojanja da se na znanstveno osmišljen način pristupi proučavanju i reafirmiranju narodne pedagogije i mogućnosti primjene dobivenih rezultata u suvremenom sustavu odgoja i obrazovanja. Kao jedna od najmlađih pedagoških disciplina, ona svoje osnove nalazi još i u antropologiji i etnologiji, te danas zauzima značajno mjesto u izgradnji sustava suvremenih pedagoških teorija.

¹ O suvremenim zahtjevima pedagogije kao znanosti o odgoju vidjeti opširnije u: Gurdjons, H. (1994.), *Pedagogija: temeljna znanja*, Zagreb: Educa, str. 261-272.

² Vidjeti opširnije u: Ogbu, J. G. (1989.), *Pedagoška antropologija*, Zagreb: Školske novine.

Nastanak etnopedagogije, njezino određenje i predmet proučavanja

Antropološka komponenta odgojnog djelovanja u pedagogiji dovela je do diferenciranja etnopedagogije kao znanstvene discipline. Godine 1974. pojam *etnopedagogija* kao naziv za jednu znanstvenu disciplinu prvi je upotrijebio Genadij Nikandrovič Volkov (Геннадий Никандрович Волков).³ U svom djelu *Etnopedagogija (Этнопедагогика, 1999.)* on etnopedagogiju općenito i u cijelosti predstavlja kao povijest i teoriju narodnoga (prirodnoga, svakidašnjeg, neformalnog, izvanškolskog, tradicijskog) odgoja. To je znanost koja istražuje odgojno iskustvo naroda, njegova pedagoška gledišta, znanost o pedagogiji svakodnevnog života, o pedagogiji obitelji, roda, plemena i nacije. Nadalje, to je znanost o empirijskom iskustvu etničkih skupina u sferama odgoja i obrazovanja. Etnopedagogija istražuje i objašnjava narodnu pedagogiju i predlaže načine njezina iskorištavanja u suvremenim uvjetima, skuplja i istražuje odgojno iskustvo etničkih skupina, temeljeno na višestoljetnom, prirodno razvijenom spoju narodnih tradicija (Волков, 1999.).

Treba reći da se pojam etnopedagogija javlja i na američkom području (*ethno-pedagogy*). Prije nego što se pojavila spomenuta Volkovljeva monografija, *Этнопедагогика*, u SAD-u je, 1968. godine, objavljen priručnik pod nazivom "*Ethno-pedagogy*": *A Manual in cultural sensitivity, with techniques for improving cross-cultural teaching by fitting ethnic patterns*, čiji je autor američki antropolog Henry G. Burger. U tom priručniku Burger pojam *ethno-pedagogy* upotrebljava za opis tehnika poučavanja koje se primjenjuju u kroskulturalnom obrazovanju u kojem se susreću dominantne (kao što je američka) i manjinske kulture (kao što

³ G. N. Volkov rođen je 1927. godine. Doktor je pedagoških znanosti, akademik Ruske akademije obrazovanja, profesor na katedrama Povijest obrazovanja i Etnopedagogija Čuvaškog sveučilišta „I. J. Jakovljevič“ i direktor Znanstveno-istraživačkog instituta etnopedagogije sa sjedištem u gradu Čeboksariju. Godine 1974. objavio je monografiju pod nazivom *Etnopedagogija*, u kojoj je prvi put predloženo da se termin *etnopedagogija* upotrebljava kao naziv za novu znanstvenu disciplinu pa se Volkov smatra i osnivačem novoga pravca u pedagoškoj znanosti, etnopedagogije. Monografiji su prethodila djela: *Чувашская народная педагогика* (1958.), *Этнопедагогика чувашского народа* (1966.), zatim *Трудовые традиции чувашского народа – Этнопедагогический очерк* (1970.), u kojem je analizirao razvoj radnih tradicija i praznika čuvaškog naroda i predložio metodiku uporabe narodnih tradicija u odgajanju za ljubav prema radu. Najznačajnije etnopedagoške ideje razvijao je na pedagoškim tradicijama svoga čuvaškog naroda, koji živi u Čuvaškoj Republici u okviru Ruske Federacije.

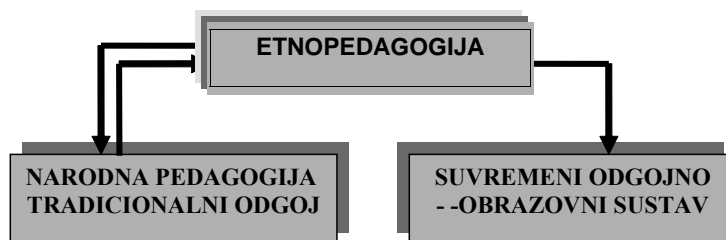
je hispanka). Kod objašnjenja pojma *ethno-pedagogy* Burger navodi da je ova riječ oblikovana iz dviju poznatih lingvističkih jedinica. To su: *ethno* – koja se odnosi na kulturu i kroskulturalno (“relating to cultures”, “across cultures”), i *pedagogy* – koja se odnosi na umjetnost, znanost ili profesiju poučavanja. Na osnovi toga Burger je definirao pojam *ethno-pedagogy* kao aktivnost kroskulturalnog poučavanja (“activity of cross-cultural teaching”). On drži da je pojam *ethno-pedagogy* najbliži pojmu *educanthropology*, koji je 1961. godine upotrijebila Patricia Grinager (Burger, 1968.: 21). Iz ovoga se vidi da Burger ne govori o etnopedagogiji kao znanstvenoj disciplini nego se, prije svega, njegov termin *ethno-pedagogy* odnosi na uspješne tehnike kroskulturnog poučavanja s posebnim naglaskom na skupine učenika iz manjinskih kultura u američkim školama. Naravno da predmet proučavanja etnopedagogije kao znanosti obuhvaća i probleme organizacije procesa učenja i poučavanja u multikulturalnim školskim sredinama. Međutim, kao što je već navedeno, etnopedagogija proučava i objašnjava i mnoge druge probleme. Stoga, kada govorimo o determiniranju etnopedagogije kao znanstvene discipline, još ćemo jednom istaknuti, iako se Volkovljevo djelo javlja nekoliko godina poslije Burgerova priručnika, da je Volkov osnivač etnopedagogije u disciplinarnom smislu jer je on tako određuje i usustavljuje.

Prema tomu, etnopedagogija je tvorbena grana pedagogije i kao takva ona je samostalna pedagoška disciplina koja skuplja i sistematizira narodna znanja, vjerovanja i svu narodnu mudrost o odgoju i obrazovanju, koja se odražava u narodnom usmenom stvaralaštvu, narodnom načinu života u obitelji i široj zajednici, narodnim tradicijama, narodnim filozofsko-etičkim gledištima, religijskim učenjima. Kada se govori o njezinu mjestu u sustavu pedagoških znanosti, onda treba reći da ona proučava onaj dio odgojnog fenomena koji se odnosi na iskustvo različitih etničkih skupina u sferama odgoja i obrazovanja. Pri tome ona proučava onu sastavnicu narodne kulture koju možemo nazvati pedagoškom kulturom ili kulturom odgajanja. Zbog toga je ona i interdisciplinarna grana znanosti, koja nužno integrira spoznaje što dolaze iz područja pedagogije, etnologije, antropologije, sociologije, socijalne geografije, socijalne psihologije, a odnose se na tradicijske načine odgoja. Ukratko rečeno, etnopedagogija je znanstvena disciplina koja proučava zakonitosti tradicijskoga narodnog odgoja. Sam predmet proučavanja etnopedagogije uključuje sljedeće probleme:

- bit tradicijske obiteljske pedagogije
- pedagoške odrednice majčinske škole i majčinske pedagogije
- pedagoška bit narodnih umotvorina, običaja, normi
- pedagoški smisao i značenje dječjih igara i dječjeg stvaralaštva u tradicijskoj kulturi
- sociopedagoško značenje dječjih i omladinskih sredina (subkultura) i njihovih pedagoških funkcija u tradicijskom društvu
- funkcije, faktori, metode i sredstva narodne pedagogije

Unutar svakog od tih problema postoji veliki broj pitanja koja traže posebnu pozornost i interes etnopedagoga, a njihovo rasvjetljavanje omogućuje dublje znanstveno razumijevanje osobitosti narodne pedagogije i pedagoške kulture. Uza sve to, etnopedagogija pronalazi ono zajedničko u pedagoškim kulturama različitih naroda i etničkih skupina (Волков, 2004.). Sve to čini jednu komponentu etnopedagogije kao znanosti.

Prikaz 1. Dvije komponente etnopedagogije

Druga komponenta, kao što je već spomenuto, odnosi se na određivanje mogućnosti uporabe različitih sadržaja i elemenata narodne pedagogije, tj. njezinih načela i općih zakona u suvremenim uvjetima, u čemu je zapravo i sadržan smisao objašnjavanja i opisivanja narodne pedagogije u etnopedagogiji.

Ta druga komponenta omogućila je etnopedagogiji da se diferencira od antropologije, zatim od etnologije, koja se bavi općim zakonitostima postanka i razvoja različitih etničko-regionalnih kultura, a i od opće pedagogije, koja proučava opće zakonitosti odgoja i obrazovanja, premda ima svoja izvorišta u svim ovim disciplinama.⁴ Veza između dvije osnovne

⁴ Veoma iscrpan i inspirativan prikaz etnoloških i antropoloških osnova i izvorišta etnopedagogije dan je u Glavi 2. *Этнологические и антропологические основы этнопедagogики* (str. 26-91) djela: Бережнова, Л. Н.; Набок, И. Л.; Шеглов, В. И. (2007.), *Этнопедагогика*, Москва: Академия.

komponente etnopedagogije (Prikaz 1) čini bit i specifičnost veze koja postoji između narodne pedagogije i etnopedagogije kao znanosti. U tom smislu, proučavajući odgojne tradicije naroda, etnopedagogija pokušava dati odgovore na pitanja kako su te tradicije nastale, zašto i kako su sačuvane, koji uvjeti i kakve potrebe dovode ne samo do njihova očuvanja nego i do trajne, čvrste, može se reći prirodne prilagodbe tih tradicija te, naposljetku, u čemu je tajna njihova opstanka, postojanja u kojem je neminovno odumiranje neodvojivo od vječne obnove (Волков, 2004.). Stoga etnopedagoško istraživanje uvijek podrazumijeva povezivanje staroga i novoga kad se govori o odgoju pojedinca i cijelih generacija. Na taj je način etnopedagogija okrenuta izravno k praksi, služi joj, opskrbljuje učitelje pedagoškim sredstvima provjerenim u višestoljetnoj odgojnoj praksi (Волков, 1999.). Susret staroga i novoga nastaje u uspostavljanju kontakta između narodne pedagoške mudrosti i pedagoške znanosti, pri čemu se analizira pedagoško značenje pojedinih komponenata i pojava u narodnom životu te ispituje njihova usuglašenost ili neusuglašenost sa suvremenim zadaćama odgoja. Drugim riječima, etnopedagogija objašnjava pedagoške mogućnosti starih običaja u suvremenim uvjetima i određuje što je korisno u novim običajima koji djeluju na odgajanje čovjeka (Волков, 1999.). Ona tako upućuje suvremene pedagoge na ono što je svojstveno iskustvu odgajanja kod različitih naroda. Usporedna analiza pedagoških postignuća mnogih naroda omogućuje uočavanje onoga najracionalnijega, najobjektivnijega i najkorisnijega za svjetsku pedagošku teoriju i praksu (Волков, 1999.).

Sam pojam etnopedagogija katkad se u literaturi rabi kao sinonim za pojmove „narodna pedagogija”, „narodni odgoj”, „narodna tradicija odgajanja”. U strogo znanstvenom smislu nemoguće je poistovjećivati te pojmove jer je etnopedagogija sfera znanosti, a narodna pedagogija predmet je proučavanja te znanosti (Петрова, 2004.). U nastavku ćemo u osnovnim crtama prikazati pedagošku kulturu i tradiciju naroda unutar kojih se razvijala narodna pedagogija, koja u najširem smislu čini predmet proučavanja etnopedagogije.

Pedagoška kultura i tradicija kao komponenta narodne duhovne kulture

Pedagoška kultura naroda podrazumijeva onu sferu materijalne i duhovne kulture koja je izravno vezana s fenomenom odgoja. Svojevrсна sredina u kojoj nastaju i razvijaju se sadržaji pedagoške kulture jest svakodnevni život naroda. Volkov (1999.) ističe da se pedagoška kultura, kao i kultura u cjelini, uvijek hranila iz korijena naroda. Narod oduvijek, stoljećima, provodi svoj samobitni, prirodni način života, razvija svoju duhovnu kulturu. Svaki narod ima mnogo tradicija i običaja koji obogaćuju život. Te tradicije i običaji ogledaju se u odnosu prema prirodi, u narodnim umotvorinama, u zadivljujućim tvorevinama zanatlija, u ljepoti odjeće (narodne nošnje), u religijskim učenjima, običajima gostoprimstva i općenitim pravilima uljudnosti i pristojnosti.

Pedagoška kultura naroda tijesno je povezana sa svim sferama narodnoga života i ona ima sintetički karakter. Ona je pokretač razvoja naroda jer su očuvanje i razvoj duhovne kulture nezamislivi bez odgovarajućega pedagoškog napretka. Što je proces odgoja djelotvorniji, to je veći opći duhovni napredak pojedinca, naroda, zemlje i čovječanstva u cjelini. Duhovna je kultura akumulirana energija koja je nastajala višestoljetnim razvojem ljudske civilizacije i osnažena je svim naraštajima naših predaka. Veza među naraštajima osigurava se odgojem.

U pedagoškoj kulturi reflektira se evolucija pedagoških postavki naroda od davnih vremena do danas. Bit pedagoške kulture naroda čine dobri i uspješni rezultati odgoja djece pa se razotkrivanjem biti narodnog odgoja prema njegovim rezultatima mogu rasvijetliti posebnosti pedagoške kulture različitih naroda i čovječanstva u cjelini. U pedagoškoj kulturi svakog naroda ima izrazito originalnih, a istodobno i izrazito univerzalnih postignuća koja se odnose na odgoj čovjeka (Волков, 1999.).

Specifičnost pedagoške kulture ogleda se u tome što se u procesu odgoja nakupljena duhovna bogatstva ne samo predaju s naraštaja na naraštaj nego se i mijenjaju, usavršavaju, razvijaju i obogaćuju. Ljudske vrednote ne svode se samo na zbroj akumuliranih materijalnih i duhovnih vrednota nego pretpostavljaju da se kod novih generacija formiraju sposobnosti da budu tvorci novih vrednota, novih sustava odnosa jednih prema drugima (Васильевна, 2003.). Zbog toga napredak u pedagoškoj kulturi istodobno znači i duhovni napredak općenito, jer ona iskorištava sva važna postignuća znanosti i umjetnosti.

Pedagoška kultura naroda polje je povezivanja tradicije i suvremenosti kada je riječ o odgoju i razvoju pojedinca i društva. U pedagoškoj tradiciji naroda, u njegovim običajima i folkloru sadržan je velik broj informacija o pitanjima odgoja. Tradicije i običaji pretpostavljaju usklađivanje ljudskoga djelovanja s određenim društvenim zahtjevima i standardima i ostvarivanje razumljivosti ponašanja. U svim vremenima i kod svih naroda osnovni cilj odgoja bila je briga o očuvanju, jačanju i razvoju dobrih narodnih običaja i tradicija, briga o prenošenju mladim generacijama pozitivnog iskustva koje su skupljale ranije generacije (Волков, 2004.). U pedagoškoj kulturi tradicije odgajanja vrše regulativnu funkciju koja se temelji na određenim normama i zahtjevima što ih sadrže u sebi. One nose načine djelovanja provjerene tijekom vremena, rezultate mišljenja i rada mnogih naraštaja, kodeks odnosa i pravila u skladu s kojim članovi društva grade svoje uzajamne odnose. U svakoj tradiciji odgajanja možemo načiniti harmonično i integralno jedinstvo društvenoga i osobnoga, koje kod svakog čovjeka razvija osjećaj pripadnosti životu društva i daje društvenu notu djelatnosti i ponašanju ličnosti. U osiguranju dubokoga i raznovrsnoga odgojnog djelovanja tradicije na mladi naraštaj narodna pedagogija polazi od glavnih načela svoje višestoljetne odgojne prakse, koja je pokazala da je, kao prvo, život u svojim raznolikim manifestacijama najbolji izvor odgoja, između ostaloga i obiteljskog, te, kao drugo, da je zajednički rad i punovrijedan duhovni odnos između djece i roditelja te drugih odraslih vodeći faktor u formiranju obiteljskog čovjeka, patriota, trudbenika; kao treće, stimulacija i poticanje samostalnosti i stvaralaštva kod djece osnova je moralnoga i radnog odgoja. Tradicije su bile mehanizam za prenošenje narodnih predodžbi o ljubavi, prijateljstvu, obitelji, braku. Odgojno djelovanje tradicija ogledalo se preko prenošenja i razvijanja moralnih normi, radnih umijeća i navika na prirodan, nenametljiv način, preko općeprihvaćenih normi, obreda i običaja. Ovdje se sam život javlja kao „škola odgoja”. Tradicije i običaji sredstva su za postizanje odgojnih ciljeva. Djeca uključena u sustav takvih običaja odgajaju se a da to i ne primijete, prirodno i jednostavno. Dijete prihvaća praksu časnih postupaka prije nego što shvati sadržaj pojma „poštenje” (Данилина, 2007.).

Tradicije i običaji nastupali su kao dva uzajamno povezana oblika odgojnog djelovanja. Običaji su prenosili konkretne uzorke postupaka i djelovanja, a tradicije su oblikovale društveno prihvatljive i društveno vrijedne kvalitete kao što su marljivost, opreznost, dobrotu, čovječnost, vjernost, predanost, briga o djeci. U osnovi su tradicija i običaja obredi,

koji uvijek u sebi sadrže uputu, savjet, naviku, i to preko različitih oblika dramatizacije u kojoj zajedno sudjeluju odrasli, mladi i djeca (obredi pri rođenju djeteta, obredi pri davanju imena, sunećenju, krštenju djeteta, obredi za obilježavanje prelaska iz djetinjstva u mladost i zrelost, svadbeni obredi, obredi vezani za smrt i slično).

Za razumijevanje pedagoške kulture i tradicije odgojnih djelovanja na nove naraštaje važno je razumijevanje transgeneracijskog prijenosa elemenata te kulture i njezina sadržaja. Usmena pedagoška tradicija relativno je dugovječna. Volkov (2004.) to objašnjava tako da smatra da je svaki čovjek na neki način duhovno-moralna veza makar triju stoljeća. U prošlom su stoljeću živjeli djedovi i nene/bake sa svojim roditeljima, u ovome živimo mi sa svojim roditeljima, a u sljedećem će stoljeću živjeti naši unuci sa svojom djecom. Ovdje se može postaviti pitanje ima li među poznatim pedagogima mnogo onih čiji radovi šire svoj utjecaj dulje od tri stoljeća. U povijesti svjetske pedagogije, u stanju smo navesti samo nekolicinu pedagoga čiji se utjecaj očuvao dulje od tri stoljeća, dok ih u narodnoj pedagogiji ima na milijune; među njima su tisuće nepoznatih genija (Волков, 2004.). Pedagoško nasljeđe obilježeno je odgojem i ostvaruje se putem socijalnoga razvoja pojedinca i duhovnog napretka naroda. To nipošto ne podrazumijeva jedan pravocrtni proces. Manifestacija međugeneracijskoga prijenosa pedagoškog nasljeđa osobito je raznolika. Ona se na osobnom planu javlja u obliku produljivanja i učvršćivanja obiteljske tradicije kao duhovne veze među ljudima i jedinstva među generacijama. Pedagoško nasljeđivanje može imati općenarodni i općeljudski karakter. Jačanje općeljudskih značajki nasljeđivanja dovodi do većega i ubrzanijega društvenog napretka. Na učvršćivanje nasljedne veze starije generacije djeluju preko duhovnih blaga, preko svojih odgajanika, preko odgajanika svojih odgajanika (Волков, 1999.). Istraživanje pedagoške kulture naroda veoma je značajno za otkrivanje i očuvanje, obnovu i dalji razvitak onoga najvrjednijeg u pedagoškim pojavama u životu naroda, što je prinos svakog naroda svjetskoj kulturi. Potrebno je naglasiti da se neuspjeh mnogih pedagoških ideja i namjera u prošlosti, ali i u našim suvremenim uvjetima (velike reforme obrazovanja) dogodio zbog zanemarivanja narodnih pedagoških tradicija. Suvremena pedagoška znanost i narodna pedagogija međusobno se prepleću i uzajamno potiču razvoj, gradeći jedinstven prostor koji može biti nazvan suvremenom (masovnom) pedagoškom kulturom. Stoga, pedagoška znanost i praksa koja ignorira

kolektivno pedagoško iskustvo naroda ne može postati bitan element masovne pedagoške kulture (Волков, 1999.).

Potrebno je međutim naglasiti da se u etnopedagoškom pristupu pedagoškoj kulturi i tradiciji prošlost ne smije idealizirati, i to ponajprije stoga što su moralne norme, običaji i obredi bili usmjereni na formiranje ličnosti koja je odgovarala vrednotama svojega vremena. Osim toga, postoje područja suvremenoga pedagoškog djelovanja na kojima pedagoška znanost može iznalaziti rješenja nekih odgojnih i obrazovnih problema neovisno o narodnim tradicijama, jer se ti problemi nikada nisu mogli javljati u narodnoj pedagogiji (utjecaj medija na odgoj, znanstveno osmišljavanje rada s djecom s posebnim potrebama i sl.). Iz etnopedagoškog kuta važno je permanentno i uvijek iznova pedagoški analizirati sve duhovne vrijednosti sadržane u narodnoj pedagoškoj kulturi i tradiciji s obzirom na njihovo značenje u daljem razvoju pedagoške misli i pedagoškog djelovanja. Pritom je važno poznavati osnovne značajke sustava narodnog odgoja i narodne pedagogije.

Narodni odgoj i narodna pedagogija

Narodna pedagogija povijesno se razvijala u dalekoj prošlosti i prethodnica je suvremene pedagoške misli. Budući da je prethodnica suvremene teorije odgoja, narodna pedagogija u gnoseološkom, povijesnom, logičkom, strukturnom pogledu ima karakteristične osobine i kao takva imala je utjecaj na formiranje zakona, pravila i metoda pedagogijske znanosti. Volkov (2004.) smatra da narodnu pedagogiju čini cjelokupnost i međusobna ovisnost ciljeva, zadataka, načina i sredstava odgoja i obrazovanja, pedagoških iskustava i metoda koji se primjenjuju s ciljem usađivanja u osobnost onih kvaliteta koje su u narodu poželjne. Ona je cjelokupnost empirijskih podataka i znanja o pitanjima odgoja, a ta znanja i podaci obično se usmeno prenose i uključuju u praktičnu djelatnost onih koji se bave odgojem mlade generacije. Ovdje zamjećujemo najvažniju postavku narodne pedagogije, a to je jedinstvo ciljeva i zadataka, metoda i sredstava odgoja i obrazovanja zajedno s praktičnim odgojnim radom naroda. Posebna je specifičnost narodne pedagogije i u tome što ona nije ovisila o „prilikama na vlasti“, jer ona uvijek pronalazi svoje mjesto usred surovih, umjetno stvorenih konstrukcija ljudskog društva (Колесниченко, 2004.).

U narodnoj pedagogiji u potpunosti je prisutno životno iskustvo odgajanja. Snaga je narodne pedagogije u masovnosti pedagoških procesa i ona se javlja kao živa nit koja povezuje prošlo s budućim te iz naraštaja

u naraštaj izgrađuje sliku naroda u njegovim najboljim crtama. Narodna je pedagogija dakle pedagogija masa, opća (zajednička) pedagogija, a ne samo pedagogija profesionalnih pedagoga (Волков, 1999.). Ono što je posebno karakteristično za nju jest da ona obuhvaća sve procese razvoja čovjeka od rođenja do smrti. Najveća vrijednost narodne pedagogije i njezina temeljna odrednica jest svestrana težnja k oponašanju idealne harmonije između ličnosti (individua), društva (socium) i prirode (kozmos). Pritom posebno značajno mjesto zauzimaju: brižan odnos prema djeci, prema bolesnima, prema slabijima, prema siročadi, poštovanje starijih, poštovanje kruha i zemlje u najširem smislu tih riječi, ljubav prema radu, strpljivost, skromnost, gostoljubivost i dr. Narodna pedagogija imala je iznimno izraženo društveno usmjerenje budući da pokazuje sposobnost povezivanja pojedinca i društva, tj. kontinuitet generacija (Васильевна, 2003.).

Osnovne odrednice narodne pedagogije sačuvale su se ponajprije u obredima, običajima i usmenom narodnom stvaralaštvu. Učinkovitost pedagoških nazora jednog naroda rezultat je selekcije i filtracije misli iz beskonačnog broja pedagoških postupaka. Pri tome u narodnoj pedagogiji postoji cijela hijerarhija generalizacija prilikom prenošenja iskustva (Данилина, 2007.).

Narodna pedagogija ima strategiju odgoja i obrazovanja izraženu pojmom jezika ljubavi, sadržaj odgoja i obrazovanja izražen pojmom jezika rada, upravljanje odgojem izraženo pojmom snage, motivaciju u odgoju izraženu pojmom postizanja uspješnosti i ciljeve odgoja izražene u stadijima formiranja čovjeka (Бакаев, 2000.). Glavni cilj narodne pedagogije jest razvoj čovjeka u duhu najvećih i najplemenitijih narodnih vrednota, a to je bilo moguće ostvariti jačanjem samoodgoja, koji u narodnoj pedagogiji zauzima posebno značenje. Stoga je program narodnog odgoja opširan i raznovrstan. Odgoj je u samoj biti narodnog života: svi su odgajali, sve je odgajalo, svi su odgajani. Odgajaju ne samo ljudi nego, posredno, cijela ljudska i prirodna sredina. Sve što čovjeka okružuje, na neki je način podčinjavano ciljevima odgoja. Pedagoška znanja naroda u tijesnoj su vezi sa životnom filozofijom, moralom i cjelokupnim znanjem naroda. Svaka životna pojava služila je određenom cilju, ispunjavala konkretnu zadaću, ali je uvijek sadržavala posebno vrijednu nit odgajanja. Glavna su briga narodne pedagogije čovjek i narod; suvremenom terminologijom kazano, to je demokratizacija, humanizacija, a možda i humanitarizacija obrazovanja (Волков, 1999.).

Imajući sve to u vidu, dolazimo do jednostavnoga, a time i bitnoga i životnog određenja narodnog odgoja kod svih naroda po kojem je on primjer i ljubav i ništa više (Волков, 2004.). U ovoj je definiciji narodnog odgoja sve-bit, sadržaj, metodika, tehnologija i odgovornost. Dezavuiranje pozitivnoga primjera vodi k pobjedi negativnog, što označuje propast odgoja. Među primjerima nisu samo preci, niti samo roditelji, starija braća i sestre sa svojim postupcima, nego i okolina, stvarnost, sav svijet, ponajprije priroda. Zbog toga je u narodnoj pedagogiji odgoj djece i mladih nezamisliv bez samoodgoja odgojitelja i neodvojiv je od samoodgoja starijih (Волков, 2004.). Ljubav koju nalazimo u narodnom odgoju isključuje indiferentnost i ravnodušnost jer je svakodnevna komunikacija s djecom i mladima prirodna pojava za narodnu pedagogiju. Ljubav prema djeci u narodnoj se pedagogiji ne može razmatrati kao poseban osobni osjećaj nego i kao obveza uže i proširene obitelji, roda, naroda. Potpuno shvaćanje narodnog odgoja može postojati samo u uvjetima u kojima pravilan odgoj mladih naraštaja shvaćamo kao interes cijelog naroda. Egoistična ljubav isključivo prema vlastitom djetetu, koja kao posljedicu ima rađanje obiteljskog egoizma, tuđa je narodnom odgoju. U skladu s tradicijskim moralom različitih naroda, prava je obitelj središte ljubavi, uzajamne brige i duhovne povezanosti svih ljudi koji u njoj žive (Данилина, 2007.).

Iz ovog pregleda najvažnijih značajki narodne pedagogije u narodnom pedagoškom sustavu razvidno je nekoliko segmenata, kao što su (Волков, 1999.):

1. Temeljne kategorije narodne pedagogije (odgoj, samoodgoj, preodgoj, staranje, briga za dijete, poučavanje, učenje, navikavanje).
2. Djeca i mladi kao subjekti odgoja (vlastito dijete, siročad, posvojčad, vršnjaci, starija braća i sestre, prijatelji, djeca drugih naroda, dječje sredine).
3. Funkcije odgoja (priprema za rad, formiranje moralno-voljnih crta karaktera, razvijanje intelekta, briga o zdravlju, razvijanje estetskih načela).
4. Faktori odgoja (priroda, igra, društvo, govor/jezik, rad, religija).
5. Metode odgoja (uvjeravanje, primjeri, zapovijedi, objašnjenja, navikavanje i vježbanje, prisege, molbe, savjeti, odobravanje, aluzije, kažnjavanje, narodna vjerovanja, obećanja, kajanje, zabrane, proklinjanje, grdnja).

6. Sredstva odgoja (poslovice, zagonetke, pošalice, brojalice, prispodobe, priče, bajke, legende, pjesme, lokalna predaja).
7. Organizacija odgoja (ujedinjenje djece i mladih u radu, općenarodni praznici i blagdani).

Svaki od ovih segmenata vrlo je značajno područje za etnopedagoška istraživanja i strukturiranje suvremenih odgojno-obrazovnih sustava.

Kratak osvrt na razvoj etnopedagoške misli u BiH

U bosanskohercegovačkoj pedagoškoj javnosti etnopedagogija kao disciplina dosada nije razvijana. Problem narodnoga (tradicijskog) odgoja kod nas nije dovoljno znanstveno tretiran niti mu se pridavala posebna pozornost. Sam termin *etnopedagogija* kao i pojedini sadržaji iz područja etnopedagogije javljaju se u okviru nastavnog kolegija Sociologija odgoja na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu, koji vodi prof. dr. Mujo Slatina.⁵ Profesora Slatinu smatramo i utemeljiteljem mnogih etnopedagoških ideja i paradigmi u našoj stručnoj i znanstvenoj pedagoškoj javnosti. Osim toga, za budući razvoj domaće etnopedagogije smatramo važnim i uvođenje kolegija Etnopedagogija I i II na Odsjeku pedagogija – psihologija Filozofskog fakulteta u Tuzli.⁵ Za ozbiljan razvoj ove znanstvene discipline od presudne važnosti bit će obavljanje terenskih istraživanja u kojima će se skupljati, proučavati i popularizirati geografski konkretne tradicijske pedagoške kulture na različitim prostorima BiH. Nakon prikupljanja etnopedagoške građe, predstoji zadaća njezine dalje etnopedagoške obrade s ciljem uključivanja najvažnijih postignuća narodne pedagogije u kreiranje i strukturiranje suvremenoga odgojno-obrazovnog sustava. Zналаčko proučavanje tradicijskih pedagoških kultura u Bosni i Hercegovini važna je zadaća budućih etnopedagoga. Što istraživanja budu konkretnija i detaljnija, s obzirom na pojedine krajeve i regije naše zemlje, ona će biti i veća vrijednost za razvoj etnopedagogije u domaćoj znanstvenoj javnosti.

⁵ Ovaj kolegij u tom je smislu svojevrsan izvor početnih ideja vezanih za odabir teme i izradu doktorske disertacije „Etnopedagoški problemi odrastanja i odgajanja“, koju je autor ovoga rada obranio na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, uz mentorsko vođenje prof. dr. Muje Slatine.

Zaključak

Pojam *etnopedagogija* kao naziv za jednu znanstvenu disciplinu prvi je upotrijebio Genadij Nikandrovič Volkov (Геннадий Никандрович Волков). On etnopedagogiju predstavlja kao povijest i teoriju narodnog odgoja, tj. kao znanost koja istražuje odgojno iskustvo naroda, njegova pedagoška gledišta, znanost o pedagogiji svakodnevnog života, o pedagogiji obitelji, roda, plemena i naroda. Etnopedagogija je dakle znanost o empirijskom iskustvu etničkih skupina u sferama odgoja i obrazovanja koje je zasnovano na višestoljetnom, prirodno razvijenom spoju narodnih tradicija. Osim toga, etnopedagogija objašnjava pedagoške mogućnosti starih običaja u suvremenim uvjetima i određuje što je korisno u novim običajima koji djeluju na odgajanje čovjeka. Ona tako suvremene pedagoge upućuje na ono što je svojstveno iskustvu odgajanja kod različitih naroda. Uz usustavljivanje etnopedagogije kroz istoimene kolegije na odsjecima za pedagogiju na sveučilištima, prikupljanje i obrada geografski konkretne etnopedagoške građe osnova su za uspješan razvoj etnopedagogije kao znanstvene discipline u Bosni i Hercegovini.

Literatura

1. Burger, G. H. (1968.), *"Ethno-pedagogy": A Manual in cultural sensitivity, with techniques for improving cross-cultural teaching by fitting ethnic patterns*, New Mexico: Southwestern Cooperative Educational Laboratory, Inc.
2. Данилина, В. М. (2007.), *Этнопедагогические традиции семьи*, (http://www.upm.Orthodoxy.ru/library/D/Danilina_etnopedagog.htm, 8. 7. 2007).
3. Gudjons, H. (1994.), *Pedagogija: temeljna znanja*, Zagreb: Educa.
4. Колесниченко, Ю. И. (2004.), *Народные традиции как средство нравственного воспитания семьянина*, у: Мир на СК. Сим. № 13. Этнопедагогика и сравнительная педагогика, Поликультурное образование. (<http://pn.pglu.ru/index.php?module=subjects&func=viewpage&pageid=409>, 15. 7. 2007).
5. Ogbu, J. G. (1989.), *Pedagoška antropologija*, Zagreb: Školske novine.
6. Петрова, Т. Н. (2004.), *Вместо вступления*, у: Волков, Г. Н. *Чувакская этнопедагогика*, Издание третье, дополненное, Чебоксары: Фонд И. Я. Яковлева, Чебоксарский институт экономики и менеджмента Санкт-Петербургского государственного политехнического университета.
7. Slatina, M. (2005.), *Od individue do ličnosti: uvođenje u teoriju konfluentnog obrazovanja*, Zenica: Dom štampe.
8. Вакаев, В. А. (2000.), *Этнопедагогика как объект социально-философского познания* (<http://www.aeli.altai.ru/nauka/sbornik/2000/vakaev.html>, 8. 7. 2007).

9. Васильевна, М. Н. (2003.), *Этнопедагогика как социокультурный феномен*, (<http://www.oim.ru/reader.asp?nome1=278>, 8. 7. 2007).
10. Волков, Г. Н. (1999.), *Этнопедагогика: Учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений*, Москва: Издательский центр „Академия“.
11. Волков, Г. Н. (2004.), *Чувашская этнопедагогика*, Издание третье, дополненное, Чебоксары: Фонд И. Я. Яковлева, Чебоксарский институт экономики и менеджмента Санкт-Петербургского государственного политехнического университета.

UDC: 37.01:39

39:37.01

Review article

Accepted: 29. 3. 2009.

Confirmend: 16. 9. 2009.

ETHNOPEDAGOGY AS A SCIENTIFIC DISCIPLINE

Adnan TUFEKČIĆ, PhD

The Faculty of Philosophy in Tuzla

Summary: *This work deals with ethnopedagogy, its genesis and its founder G. N. Volkov, its place in the system of pedagogical sciences, its bases in pedagogy, anthropology and ethnology; as well as with its subject-matter and objectives of its study. Ethnopedagogy is a scientific discipline which studies and explains folk pedagogy and suggests the modes of its application in contemporary conditions. Furthermore, particular attention has been given to pedagogical culture and tradition as components of spiritual folk culture and folk pedagogy. Nation's pedagogical culture implies the sphere of material and spiritual culture that is directly linked to the phenomenon of upbringing. Folk pedagogy is the predecessor of modern theory of education and as such had influenced the formation of laws, rules and methods of pedagogical science. Apart from this, the work displays a short review of the current state and the future development of ethnopedagogical thought in Bosnia and Herzegovina.*

Keywords: *ethnopedagogy, traditional upbringing, pedagogical culture and tradition, folk pedagogy, Bosnian and Herzegovinian ethnopedagogy*
